

Predikstolens frihet och frihetens gränser

En studie av domkapitelsärenden om prästers predikningar och undervisning

Leif Nordenstorm

Stiftelsen Fjellstedtska skolan, Uppsala

ABSTRACT

Freedom of preaching: Cathedral chapters evaluation of freedom and its limits

The notion of “freedom of preaching” (actually “freedom of the pulpit”) has been used in the Church of Sweden to describe the idea that a priest has the right to preach freely, without the fear of sanctions from authorities. However, this notion is not mentioned in either the Swedish church order or in church law.

In the Church of Sweden, cathedral chapters are the instance handling supervisory matters about priests. If a priest has expressed him- or herself inappropriately on one or several occasions, the matter may be taken up in a conversation with the vicar or the bishop and usually does not result in a penalty. If there is a written notification, or the bishop is not content with the conversation, the cathedral chapter will treat the matter. However, a penalty may be relevant if a priest misbehaves in several ways, including through their preaching. Cathedral chapter decisions about penalties for priests who have expressed themselves inappropriately just once are known to have been cancelled by a superior instance of the Church of Sweden.

In conclusion, there is no absolute “freedom of preaching” in the Church of Sweden. There are limits to what a priest may say in a sermon. Penalties – such as a written remark or a three-year probation period – are sometimes imposed if a priest misbehaves in several ways. The priest may also lose his/her authority to practise the ministry.

Keywords: freedom of preaching, preaching, Swedish church order, Church of Sweden

INLEDNING

Vad får en präst säga i predikan och undervisning – och vad får en präst inte säga? Det är ämnet för den här artikeln, som särskilt behandlar begreppet ”predikstolens frihet” (ibland ”predik(o)stolsfrihet”) som ibland används i den kyrkliga diskursen, trots att begreppet inte finns definierat i *Kyrkoordning för Svenska kyrkan* (Edqvist et al., 2022). I exemplet nedan argumenterar en präst i sitt svar på en fråga från domkapitlet:

I Svenska kyrkan gäller en predikostolsfrihet. Detta innebär att man just har rätt att förkunna Guds ord rent och klart efter bästa förstånd utan ingripande och reprimander. Varje präst har en kallelse att hjälpa Guds folk att pröva sig utifrån Guds ord så att de bekänner sina synder och tar emot förlåtelsen i tro på sin Frälsare. Detta har skett genom att predika ”Guds ord, så som det är oss givet i den heliga Skrift.” (Göteborgs stift, Domkapitlet, 2014-09-19, 10/14. Dnr 42/14/76)

Ovanstående citat (se ärendet om prästen D.D. nedan, s. 149-150) är särskilt intressant, eftersom det innehåller ett försök till definition av ”predikstolsfrihet”.

Artikeln håller sig inom ämnet kyrkorätt, inte homiletik. Detta hindrar inte att läsaren kan dra slutsatser inom homiletiska frågor av de ärenden som beskrivs i artikeln.

PROBLEM OCH SYFTE

Syftet med den här artikeln är att redogöra för, om föreställningen om ”predikstolens frihet” har stöd i *Kyrkoordning för Svenska kyrkan* (som nedan ofta förkortas till ”kyrkoordningen” eller ”KO”) och andra rättskällor till den svenskkyrkliga kyrkorätten, i de fall då en präst blir föremål för ett tillsynsärende (no: tillsynsspörsmål) på grund av vad han eller hon har sagt i en predikan, skrivit på internet eller undervisat om. Den avser vidare att undersöka vilka andra faktorer som kan ha betydelse för domkapitelsärendets utgång.

Artikeln syftar alltså inte till att utreda hur begreppet ”predikstolens frihet” används, utan till att undersöka var gränserna går för prästens frihet att predika på det sätt som han eller hon önskar. När kan ett domkapitel eller Överklagandenämnden (ÖN) ingripa mot innehållet i en prästs predikan? I artikeln diskuteras också ett ärende där innehållet i en predikan ledde till en juridisk process i allmänna domstolar. Den som predikade i detta fall var inte präst i Svenska kyrkan utan verksam i ett annat samfund. Ärendet tas ändå upp här, eftersom domen i Högsta domstolen är prejudicerande, och det kan tänkas att domen påverkar även ärenden i ett domkapitel.

Vidare går artikeln igenom vad vissa dokument, som på olika sätt antagits av Svenska kyrkan, säger om gränserna för ”predikstolens frihet”. Därefter genomgås några domkapitelsärenden från perioden 2000–2019, i vilka tillsynsärenden har inletts mot präster på grund av deras predikningar. Även några tillsynsärenden som handlar om vad präster uttryckt på en hemsida eller i konfirmandundervisningen behandlas. Hemsidor och sociala medier är allt viktigare i kyrkans kommunikation och därför av särskilt intresse.

Undersökningen är en dokumentstudie. Ärendena har hittats genom att de nämnts i kyrkorättslig litteratur, i massmedia eller på hemsidor, framför allt på Svenska kyrkans överklagandenämnds hemsida, där beslut från och med år 2000 är sökbara. Undersökningen gör inte anspråk på att ta upp alla tillsynsärenden, i vilka predikningar spelar en roll. Författaren har i stället medvetet valt att koncentrera sig på ett mindre antal ärenden och att inte göra en statistisk undersökning av de orsaker som diskuteras under rubriken ”Forskning och litteratur”. Personnamn är anonymiserade.

HISTORISK TILLBAKABLICK

Varifrån kommer då begreppet ”predikstolens frihet”? Varken begreppet som sådant eller de idéer som det uttrycker återfinns i Svenska kyrkans bekännelseskriter. Där ser man inte heller någon argumentation för varje enskild prästs rätt att predika fritt. Flera texter i Svenska kyrkans bekännelseskriter argumenterar snarare för nödvändigheten i att inte låta vem som helst predika, och att prästerna bör lära sig att predika bättre. I *Augsburgska bekännelsen* XIV stadgas det att ingen bör predika/undervisa offentligt i församlingen/kyrkan utan tillbörlig kallelse (Helander, 1944, s. 61). I *Augsburgska bekännelsens apologi* förs en diskussion om skillnaden mellan bristfälliga predikningar om ”onyttiga ting” bland ”motståndarna” och om de betydligt bättre predikningarna i ”våra kyrkor”. I samband med detta räknas också upp vilka teman predikningarna bör ta upp (Helander, 1944, s. 233).

Under medeltiden hade den vanlige sockenprästen ingen utbildning i att predika. Framstående predikanter återfanns bland diakoner, munkar och ordensbröder (Andrén, 1999, s. 261). Under reformationstiden var arbetet med att höja kvalitén på predikan en viktig fråga i den svenska kyrkan. Bland annat vid Västerås möte 1527 framhölls att Guds ord skulle predikas ”rent”. Många var överens om detta, men det var svårare att fastslå vad det innebar. Utgivningen av Nya testamentet och flera katekeser på svenska var ett led i detta arbete (Andrén, 1999, s. 46–49, 251–253).

Sveriges ärkebiskop Laurentius Petri skriver 1561 i *Een christeligh predican om werldzlighe öffverheet*, att det var överhetens kall att se till att Guds ord och evangelium måtte fritt och obehindrat bli predikat och utspritt och att utrota falska och kätterska läror, att tillse att det inte fattades trogna och lärda predikanter i kyrkorna (Randgard 1999, s.46).

I *Den svenska kyrkoordningen från 1571* återfinns inga bestämmelser om kyrkotukt på grund av prästers predikan. Där ser man ytterst få bestämmelser av juridisk-rättslig natur; kyrkoordningen är i stället närmast en bekännelseskriter, kyrkohandbok och lärobok i praktisk teologi (Randgard 1999, s. 48).

Början av 1600-talet präglades av att kungen och kyrkan värnade om reformationens landvinningar. År 1623 presenterades ett förslag om en ”kyrklig överstyrelse”, som bland annat skulle se till att präster och biskopar levde och undervisade rätt. Överstyrelsen skulle också ingripa mot villoläror genom att ha uppsikt över akademier och skolor samt förhöra utresande och hemkommande studenter. Förslaget kom dock aldrig att antas (Montgomery, 2002, s. 72–74).

1686 års Kyrkolag och -ordning innehåller, till skillnad från 1571 års kyrkoordning, en mer framträdande lagstil (Randgard 1999, s. 53). Vare sig begreppet ”predikstolens frihet” eller något snarlikt begrepp återfinns emellertid i 1686 års kyrkolag. Däremot ges prästerna goda råd om hur de skall förbereda sig för predikan, vad de skall predika om, till vilka de skall rikta sig, och vilka misstag de skall undvika. Lagen stadgar också att en präst som framkommer med någon ”otidighet och otienlighet” från predikstolen ”första gången med näpst och hårdt Tiltahl ansees, och om the oftare ther med beträdas, alldeles sättias ifrån sitt Embete, thet the således missbrukat och wahnwördat hafwa” (Kyrkio-Lag och ordning, 1686, kap. II, § II). ”Otidighet” avser här något som är gjort vid fel tidpunkt och ”otjänlighet” något som inte är ändamålsenligt eller rentav skadligt. Lagen ägnar dock betydligt mer utrymme åt att beskriva hur en god predikan skall vara än åt att redogöra för vilka fel i predikan som skall resultera i påföljd för prästen.

Från 1800-talet kan nämnas ett exempel på ett tillsynsärende. Några personer anmälde till domkapitlet i Härnösand att de så kallade ”väckta” i Pajala med skrik, rop och parvis dans störde gudstjänsten, att kyrkoherden Lars Levi Laestadius tillstyrkt att ungdomar med skällande och dömande uppskar andra, och att Laestadius i predikningar och samtal ofta

begagnat de smutsigaste och för blygsamheten sårande talesätt. Målet avskrevs, eftersom biskop Israel Bergman ämnade visitera Pajala församling, vilket han gjorde 31 juli 1853. Vad gäller frågan om sårande uttryck som Laestadius använt i predikstolen, tycktes ingen kunna ange vad han sagt eller när han gjort det, varför ingen åtgärd vidtogs (Larsson & Laestadius, 1999, s.102–105).

Begreppet ”predikstolens frihet” användes 1990 i en riksdagsmotion (no: mosjon, forslag) av Olof Johansson med flera (centerpartiet):

De band som finns mellan kyrkan och samhället har givit kyrkan en demokratisk förankring som positivt påverkat kunskapen om och förståelsen för de kyrkliga frågorna. Dessa band har inte varit något hinder för predikstolens frihet eller för den fria förkunnelsen inom ramen för den svenska kyrkans ställning som ett evangeliskt lutherskt trossamfund. Inom den öppna folkkyrkans ram har också olika uppfattningar i teologiska och liturgiska frågor kunnat komma till uttryck utan att den grundläggande gemenskapen rubbats. (Sveriges riksdag, Motion 1989/90:K606)

Begreppet återkommer sedan i förarbetena till 2000 års *Kyrkoordning för Svenska kyrkan* i diskussionen om hur prästerna skulle kunna vara lokalt anställda utan att de lokala församlingarna hade rätt att tillämpa disciplinpåföljder (no: straff) med anledning av hur prästen hade utövat sin vinningstjänst (no: kirkens embete):

Det kan, anför det, inte uteslutas att en uppsägning sker av anledning som egentligen är att hänföra till lära och utövandet av kyrkans vinningstjänst men som uttrycks som samarbetssvårigheter eller andra personliga skäl. ”Predikstolens frihet” skulle därigenom begränsas och prästen bli starkt beroende av kyrkorådet i utövandet av kyrkans vinningstjänst. (Svenska kyrkans centralstyrelse, CsSkr 1999:3, del 2)

Man ville helt enkelt undvika att ett lokalt kyrkoråd skulle kunna styra hur prästen predikade eller undervisade. Till skydd för detta infördes den så kallade befogenhetsprövningen (se vidare beskrivningen av Per Hanssons forskning nedan).

Ett begrepp som liknar ”predikstolens frihet” är det norska begreppet ”Guds ords frihet”. I dokumentet *Kirkens Grunn. En bekjennelse og en erklæring*, som publicerades på påskafeston 1942 som en markering mot den norska nazistiska regeringen, används begreppet ”Guds ords frihet”. Där slås fast att den Heliga skrift är den enda grunden och rättesnöret för den kristna läran och livet:

Kirkens tjenere kan derfor ikke utenom kirkens orden motta direktiver for hvordan Guds ord skal forkynnes i en aktuell situasjon. Den frie forkynnelse av evangeliet skal være et Guds salt i alt folkets liv. (Kirkehistorisk arkiv ved Norsk Lærerakademi, u.å.)

Begreppet ”predikstolens frihet” har alltså kunnat beläggas skriftligt från år 1990, men inte tidigare. Det är dock fullt möjligt att uttrycket är äldre än så.

En annan term är ”predikofrihet”, som 1896 används av Emil Hildebrand i betydelsen att den evangeliska lärans förkunnare fått predikofrihet i samband med beslutet i Västerås 1527 (Hildebrand, 1896, s. 204). ”Predikofrihet” har i detta sammanhang betydelsen ”tillstånd att predika” och är alltså *inte* identiskt med ”predikstolens frihet” eller ”predikstolsfrihet.”

I den här artikeln behandlas endast begreppet ”predikstolens frihet”, när det syftar på uppfattningen att den som redan är präst – och som alltså har tillstånd att predika – i predikan och i undervisning har rätt att predika respektive undervisa ordet efter bästa förstånd.

FORSKNING OCH LITTERATUR

Sven Lindegård har i *Ämbetsbrott av präst: En kyrkorättslig studie från medeltid till nutid* framför allt behandlat kyrkorätten i växelverkan mellan stat och kyrka, alltså frågan om huruvida prästers ämbetsbrott skall behandlas av sekulär domstol eller av domkapitel (Lindegård, 1999).

Christer Palmblad har i *Mässan på svenska. Den reformatoriska mässan i Sverige mot den senmedeltida bakgrunden* bland annat undersökt predikans ställning före och efter reformationen. Kyrkorättsliga dokument från sen medeltid ålägger inte prästerna att predika. Däremot sägs det att prästerna skall lära sina församlingsbor de kateketiska huvudstyckena (Herrens bön, apostoliska trosbekännelsen, Ave Maria, buden, dödssynderna, barmhärtighetsverken, syndabekännelsen med mera) och ”uttyda” dagens evangelium, vilket innebär att översätta det till folkspråket, efter det att evangeliet lästs på latin. Om prästen underlät att utföra dessa båda uppgifter kunde han dömas till böter (Palmblad, 1998, s. 98–99).

Markus Klefbeck har i sitt examensarbete *Rätt ordning på liv och lära? En undersökning av stiftens tillsynsansvar inom Svenska kyrkan utifrån domkapitlens disciplinåtgärder mot präster och diakoner år 2006–2009* konstaterat, att det under perioden enbart i ett fall förekommit en ”disciplinåtgärd”, alltså beslut om påföljd, som var tydligt kopplat till frågan om brott mot Svenska kyrkans tro och lära. Vid detta tillfälle gällde det inte heller predikan utan frågan om böner för avlidna (Klefbeck, 2011, s. 29).

Per Hansson (2012) har i *The Clerical Ethos: The Church of Sweden Authorities and Clerical Ethical Standards* konstaterat att det under perioden 2000–2004 förekommit flera tillsynsärenden om predikan och undervisning (Hansson, 2012, s. 85).

Per Hansson (2021) har i *Befogenhetsprövningar i Svenska kyrkan?: Ett spel för galleriet?* undersökt huruvida bestämmelsen om befogenhetsprövning utgör ett skydd för prästerna och ”predikstolens frihet”. ”Befogenhetsprövning” innebär att ett ”beslut om uppsägning, avskedande eller omplacering av en präst och beslut om disciplinär åtgärd mot en präst får fattas endast om domkapitlet har prövat att beslutet inte skulle strida mot kyrkoordningens regler om tillsyn från biskop och domkapitel vad gäller lära, utövande av vigningstjänsten och efterlevnad av vigningslöften” (14 §, 31 kap., KO).

Hansson har i sin forskning visat att ”predikstolens frihet” inte är ett definierat begrepp utan måste avgöras från fall till fall. Begreppet hänger också ihop med ett fortsatt utövande av vigningstjänsten och efterlevnaden av vigningslöften, vilket i sin tur inte enbart hänger ihop med predikan. Vidare beskriver Hansson prästens arbete som en ”profession”, vilket innebär ett yrke som kännetecknas av lång utbildning, autonomi samt att företrädare för yrket deltar i antagning och uteslutning ur yrket. Det finns alltså en speciell etik, ett yrkesethos, och omvärlden har ett förtroende för yrkesutövarna (Hansson, 2021, s. 14, 19).

Gustaf Almkvist har i artikeln *Det kyrkorättsliga disciplinansvaret* bland annat behandlat frågan om syftet med påföljder. Skall dessa tolkas som en allmän markering av vad som förväntas av en präst och på så sätt förebygga att även andra präster begår förseelser (allmänprevention)? Eller skall de hindra att prästens agerande upprepas genom att skydda församlingen från honom eller henne, så kallad negativ individualprevention (Almkvist 2019, s. 188–189)? En annan möjlighet är att tolka påföljden som att den syftar till att uppmuntra den enskilde prästen att utvecklas i sin yrkesutövning och på så sätt förebygga framtida förseelser (positiv individualprevention). De olika tolkningarna utesluter inte varandra.

Almkvist argumenterar vidare för att det finns fyra disciplinära grunder till uppdragspåföljd: 1) övergivande av läran (31 kap. 11 § 1 KO), 2) brott mot vigningslöftena (31 kap. 12 § första stycket 1 KO), 3) brott mot tystnadsplikten (31 kap. 12 § första stycket 2 KO) och 4) avsevärd skada av det anseende en präst bör ha (31 kap. 12 § första stycket 4 KO). Av dessa

är tre av fyra relativt vaga i sin formulering. Endast brott mot tystnadsplikten är någorlunda preciserat. (Almkvist skiljer mellan uppdragspåföljder som rör uppdraget som präst – ämbetet, vigningstjänsten – och befattningspåföljder som rör befattningen – den inrättade tjänsten – som präst.)

Vid sidan av dessa disciplinära grunder nämns i kyrkoordningen även: 1) egen ansökan om att förklaras obehörig (31 kap. 11 § 2 KO), 2) utträde ur Svenska kyrkan (31 kap. 1 § 3 KO) och 3) sjukdom eller annan liknande anledning, som medför att prästen har förlorat förmågan att rätt utöva vigningstjänsten (31 kap. 12 § första stycket 3 KO). Almkvist räknar inte dessa som disciplinära grunder för uppdragspåföljd, eftersom det i de två första fallen gäller rent formella prövningar och i det tredje fallet snarare rör brister i den intellektuella förmågan än i uppträdande och omdöme. Almkvist framhåller vidare att det inte sällan finns ett fullt legitimt utrymme för olika uppfattningar om hur prästvigningsslöftena bör tolkas. Det illustrerar vikten av att balansera konformitet mot ett öppet och tolerant diskussionsklimat i kyrkan, där olika åsikter och hållningar får komma till tals och samexistera (Almkvist 2019, s. 186–187, 193–197).

Edqvist, Lundqvist Norling, Tronêt och Wikström behandlar i *Kyrkoordning för Svenska kyrkan 2022 med kommentarer och angränsande lagstiftning* bland annat frågorna om vad Svenska kyrkans lära är, liksom frågor om åtgärder när en präst bedöms ha brutit mot sina prästlöften (Edqvist et al., 2022). I kommentarerna diskuteras också vilken påföljd som bör väljas om domkapitlet beslutar att ett ingripande skall ske. Om beslutet grundar sig på en enstaka förseelse, som är så allvarlig att den inte kan förbigås, bedöms i många fall skriftlig erinran (no: bemerkning) som den mest passande påföljden. Om ärendet handlar om beteenden eller förhållanden som pågått under en viss tid och som inte kan tillåtas fortgå, bedöms prövotid vara den mest passande åtgärden. När det är frågan om ”uppenbar olämplighet”, alltså en förseelse som bedöms som särskilt allvarlig, bedöms obehörighetsförklaring (no: at bli fratatt bevilling) som enda möjliga åtgärd (Edqvist et al., 2022, s. 412–313).

Flera forskare har alltså studerat de kyrkorättsliga aspekterna av predikan. Lindegård och Almkvist har främst beskrivit tillvägagångssättet vid ämbetsbrott respektive syftet med påföljder. Palmblad har beskrivit medeltidens syn på vad som ansågs vara prästerliga underlåtelser. Edqvist et al. tar upp frågor om vad Svenska kyrkans lära är liksom frågor om åtgärder, när en präst anses ha brutit mot sina löften. Klefbäck och Hansson har bland annat studerat domkapitelsärenden i Svenska kyrkan sedan kyrkoordningens tillkomst år 2000. Hansson har också undersökt användningen av befogenhetsprövning. I flera undersökningar har Klefbäck och Hansson gått igenom domkapitelsärenden från vissa år och presenterar materialet bland annat i form av statistiska tabeller, där olika typer av förseelser presenteras. Denna forskning är grundligt utförd, varför ingen systematisk genomgång av domkapitelsärenden har gjorts i föreliggande undersökning.

Ingen av ovanstående forskare har dock primärt studerat frågan om uppfattningen att präster har rätt att ”fritt förkunna Guds ord rent och klart efter bästa förstånd utan ingripande och reprimander” (Göteborgs stift, Domkapitlet, 2014-09-19, 10/14. Dnr 42/14/76), eller hur den uppfattningen i praktiken begränsas av andra faktorer, som till exempel prästens skyldighet att hålla sig inom Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. Därför får detta bli fokus i denna artikel. Enbart sju ärenden beskrivs här, men man kan ändå dra slutsatser av dessa fall; flera av fallen är att betrakta som prejudikat, som kan komma att påverka utfallet i framtida ärenden.

METOD OCH MATERIAL

I undersökningen används en kvalitativ metod, något som under senare årtionden fått en starkare ställning inom samhälls- och beteendevetenskaperna. Målet med en kvalitativ metod är att ”identifiera och bestämma ännu icke kända eller otillfredsställande kända företeelser, egenskaper och innebörder med avseende på a) variationer b) strukturer och c) processer.” Motsatsen till detta är kvantitativa metoder, som syftar till ”[a]tt undersöka hur på förhand definierade företeelser och dess egenskaper och innebörder fördelar sig i en population, händelser, situationer [och a]tt undersöka om det förekommer samband (eventuellt kausala) mellan två eller flera företeelser” (Starrin, 2009, s. 11–23).

Den kvantitativa metoden, eller snarare olika kvantitativa metoder, visar likheter med metoder som används i naturvetenskapen. Kvantitativa metoder arbetar bland annat med mätningar och statistik, även i humanvetenskaperna, som till exempel i religionsvetenskap med ”rena och klara regler för kunskapssökande.” Kvalitativa metoder bygger däremot bland annat på uppfattningen, att människor inte kan studeras på samma sätt som ting. Kvalitativ forskning kan också sägas handla om olika företeasers beskaffenhet, medan kvantitativ forskning handlar om studiet av mängder av ett fenomen. Många forskare vill inte se någon motsats mellan de två metoderna, utan snarare möjligheten att de kompletterar varandra (Starrin, 2009, s. 11–23).

Urvalet av material till den här artikeln har skett med utgångspunkt från den kvalitativa metoden. Vissa tillsynsärenden som beskrivs är valda, därför att de överklagats till Svenska kyrkans överklagandenämnd under perioden 2000–2023. Dessa ärenden kan anses vara prejudicerande och därför av särskilt intresse. Andra ärenden har valts, eftersom de uppmärksammas i massmedia och hittats genom sökningar på internet. Åter andra är nämnda i kyrkorättslig litteratur. Någon genomgång av samtliga domkapitelsärenden från en viss period har däremot inte gjorts.

Svenska kyrkans lära och prästens relation till denna

Kyrkoordning för Svenska kyrkan anger i 31 kap., 11–12 § KO de skäl som finns för att domkapitlet (11 §) skall förklara prästen obehörig att utöva kyrkans vigningstjänst respektive (12 §) får förklara prästen obehörig att utöva kyrkans vigningstjänst, besluta om treårs prövotid för fortsatt behörighet (no: beviljning, lisens) eller tilldela prästen en skriftlig erinran. Bland de grunder som nämns för att en präst enligt 11 § skall förklaras obehörig är att prästen ”har övergett Svenska kyrkans lära”. Bland grunderna för de mer differentierade påföljderna som nämns i 12 § nämns att prästen ”har brutit de löften som han eller hon har givit vid vigningen”.

För att förstå vad det innebär att överge Svenska kyrkans lära måste vi först veta vad Svenska kyrkans lära är. Kyrkoordningen, 1 kap., behandlar just Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära:

1 § Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära, som gestaltas i gudstjänst och liv, är grundad i Guds heliga ord, såsom det är givet i Gamla och Nya testamentets profetiska och apostoliska skrifter, är sammanfattad i den apostoliska, den nicenska och den athanasianska trosbekännelsen samt i den oförändrade augsburgska bekännelsen av år 1530, är bejakad och erkänd i Uppsala mötes beslut år 1593, är förklarad och kommenterad i Konkordieboken samt i andra av Svenska kyrkan bejakade dokument. (1 kap., 1 §, KO)

I detta sammanhang bör man observera att betydelsen av ordet ”lära” har förskjutits. Medan det tidigare ofta betecknade undervisning och förkunnelse, syftar det på senare tid allt oftare på det teoretiska tänkandet bakom undervisningen och förkunnelsen (Edqvist et al., 2022, s. 40). Man bör också observera att 1 kap., 1 §, KO räknar upp ett flertal olika dokument av olika dignitet, som inte på något entydigt sätt utlägger den kristna tron; de ger däremot en grundval för ett teologiskt tänkande, som mer konkret gestaltas bland annat i de inledningstexter som inleder avdelningar och/eller kapitel i KO. I 1 kap, 1 §, KO sägs det också att Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära gestaltas i gudstjänst och liv. Det understryker ytterligare att läran inte enbart är ett teoretiskt tänkande utan även den gudstjänst och det liv som har sitt ursprung i läran.

I vigningsgudstjänsten sägs ingenting om predikstolsfrihet. Prästens uppdrag ställs däremot i relation till kyrkan och församlingen. Det sägs bland annat att: ”En präst skall predika Guds ord och förvalta sakramenten, leda församlingens bön och tillbedjan i gudstjänsten, undervisa och utöva själavård och så vara en herde för Guds hjord. En präst skall i sitt ämbete leva som Kristi tjänare, öppen för människors behov och i sitt sinne vara vänd till Gud och hela skapelsen. Med trohet och klokhet skall prästen ge Guds folk vad det behöver för att renas och mogna i tron, så att Guds kärlek blir synlig i världen.”

I vigningen skall prästkandidaterna dessutom besvara ett antal frågor med ”ja”, bland annat: Vill ni stå fasta i kyrkans tro, rent och klart förkunna Guds ord, så som det är oss givet i den heliga Skrift och så som det är omvitnat i vår kyrkas bekännelse, och rätt förvalta sakramenten? [Ja.] Vill ni i er tjänst följa vår kyrkas ordning och förverkliga er kallelse med Kristus som förebild? [Ja.] (Svenska kyrkan, 1988, s. 20–23).

Prästlöftet om fasthet i tron, förkunnelsen av Guds ord och förvaltningen av sakramenten uttolkas i biskopsbrevet *Kallad till diakon och präst i Svenska kyrkan*. Biskopsbrevets ställning i Svenska kyrkan är dock oklar. Kommentarer till kyrkoordningen säger, att det uppdrag som getts biskoparna ger biskopsbrev en sådan betydelse för tolkningen av Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära och för vad som är riktig pastoral praxis, att breven blir av betydelse för tolkningen av kyrkoordningen (Edqvist et al, 2022, s. 34). Svenska kyrkans centralstyrelses skrivelse (Svenska kyrkans centralstyrelse, CsSkr 1992:4) framhåller emellertid att ”andra av Svenska kyrkan bejakade dokument” (som till exempel biskopsbrev; författarens kommentar) inte kan åberopas vid prövningen av om en präst eller biskop i lärohänseende har brutit mot avlagda vagningslöften. Det får till följd att biskopsbrev visserligen har betydelse för tolkningen av kyrkoordningen, men de kan inte ligga till grund för prövningen av om någon brutit avlagda vagningslöften. Biskopsbrevets funktion blir därför snarare att uppmuntra prästen att utvecklas pastoralt, än att dra tydliga gränser för vad en präst får eller inte får göra. Ett exempel på detta är följande formulering:

För att kunna stå fast i kyrkans tro behöver prästen teologisk kunskap och andlig mognad. Kunskapen om kyrkans tro, bekännelse och lära, som förvärfvas genom utbildning, fortsatta studier och teologisk reflektion, behöver ständigt fördjupas så att de teologiska frågeställningarna kan bearbetas på ett sakligt sätt. Den andliga mognaden förutsätter att grundläggande teologisk kunskap integreras med personligheten. Prästen ska ständigt sträva efter att umgås med Gud, fördjupa sin teologiska kunskap och mänskliga klarsyn för att mogna till andlig insikt och leva under den heliga Andens ledning (Svenska kyrkan, Biskopsmötet, 2014, s. 45–46).

Vare sig i ordningen för prästvigning eller i biskopsbrevet *Kallad till diakon och präst i Svenska kyrkan* finns något direkt stöd för uppfattningen att en präst har ”predikstolsfrihet”. I ordningen för prästvigning får den blivande prästen lova, att han eller hon vill stå fast i kyrkans tro och rent och klart förkunna Guds ord. I biskopsbrevet uttolkas prästlöftena, och den

enskilde prästen får råd om vad han eller hon skall göra för att stå fast i kyrkans tro och för att kyrkans tro skall bli personligt integrerad.

TILLSYNSÄRENDEN I DOMKAPITEL

I detta avsnitt ser vi närmare på några tillsynsärenden¹ där missnöje med predikningar varit en av orsakerna till att en präst blivit föremål för ett ärende. Vi skall också se på ett par ärenden, där en präst på grund av att han eller hon uttryckt sin tolkning av den kristna tron i andra sammanhang än predikan – en hemsida respektive konfirmationsundervisning – har blivit föremål för domkapitelsärenden.

Ärende A.A.

En tillsynsutredning mot prästen A.A. tillsattes sedan det framkommit, att prästen bland annat under en gudstjänst utlämnat evangeliet och välsignelsen, under nattvarden låtit gudstjänstdeltagarna själva hämta oblaten vid ett särskilt bord, och endast genomfört hälften av de undervisningstimmar som skall genomföras med konfirmander. Prästen hade vidare i förkunnelse och i konfirmandundervisning vid upprepade tillfällen framfört kritik som hört samman med hans personliga konflikter på arbetsplatsen. Så till exempel hade han vid en gudstjänst på ett äldreboende uppmanat gudstjänstdeltagarna att ställa kyrkoherden till svars för varför det kom så få människor till kyrkan. Prästen hade vidare underlåtit att delta i planering inför de arbetsuppgifter som han varit ålagd att utföra tillsammans med arbetskamrater. Han hade också i strid mot bestämmelserna i Kyrkohandboken tillämpat ett slags kollektiv handpåläggning vid konfirmationsgudstjänster. Domkapitlet beslutade att tilldela prästen en prövotid på tre år (Linköpings stift, Domkapitlet, 2007-09-18, Dnr D 2006-0240-222).

Ärende B.B.

I tidningen *Dagen* 15 augusti 2007 kunde man läsa följande rubrik: ”Predikan om homosexualitet upp i domkapitlet”. Där stod att prästen B.B.:s predikningar om homosexualitet och abort hade upprört församlingsmedlemmarna, och att ärendet sannolikt skulle komma att tas upp i domkapitlet. Prästen B.B.:s kommentar var: ”Men jag har inte varit ute efter att kränka någon” (Manfredh, 2007). Prästen skickade i ett svar till biskopen in åtta predikningar, som han antog hade väckt förargelse. Där tog han upp bland annat frågor om samkönade vigslar, det ofödda barnet och frågan om kvinnlig ärkebiskop. Predikningarna användes som underlag för ett samtal mellan prästen och biskopen och ledde inte till något domkapitelsärende (Skara stift, Biskopen, 2007-08-21, Dnr BD2007-0064-9).

Ärende C.C.

Prästen C.C. blev föremål för ett domkapitelsärende, inte på grund av en predikan hon hållit, utan på grund av vad hon skrivit i en debattartikel på Kyrkans tidnings hemsida:

---

¹ 'Tillsynsärende' innebär ett ärende då biskopen och/eller domkapitlet granskar en prästs eller diakons handlande. 'Domkapitelsärende' är ett sådant eller ett annat ärende som tas upp på ett domkapitelssammanträde.

Det finns ingen fallen skapelse och därför blir hela försoningsläran orimlig! Plocka bort allt tal om synd, skuld, skam, blod, slaktade lamm och annat förfärligt! Det hör inte hemma i modern tid, bland upplysta människor!

Hon fortsatte med att föreslå att man skulle skriva nya psalmer, gudstjänstordningar och annat som talar om”

kärlek, kärlek till medmänniskor, kärlek till det egna jaget, barmhärtighet, godhet, medmänsklighet, frihet, yttrandefrihet, jämlikhet, mod, självkänsla, självförtroende, upprättelse och kärlek igen.”

Ärendet gällde i detta fall åsikter uttryckta på en hemsida – i vår tid ett viktigt medium för undervisning om kyrkans lära.

I samband med handläggningen av tillsynsärendet fann domkapitlet att C.C. på ett djupgående sätt hade försvårat domkapitlets uppgift genom att vägra svara på frågor och genom att inte infinna sig på kallelse av domkapitlet. C.C. hade inte heller visat någon återhållsamhet i mötet med massmedia. Domkapitlet beslutade om prövotid för att C.C. skulle bearbeta frågor rörande prästens roll och ansvar i Svenska kyrkan liksom de frågeställningar som domkapitlet tidigare tillställt henne (Västerås stift, Domkapitlet, 2011-06-21, Dnr 2011-29-19). C.C. är när detta skrivs, 2023, fortfarande behörig att utöva prästämbetet i Svenska kyrkan (Svenska kyrkan, 2022).

Ärende D.D.

Domkapitlet i Göteborg menade i ett annat fall att ”Det är klarlagt att D.D. i predikan, som domkapitlet noterar hölls på en söndag med överskriften ’Medmänniskan’, enligt en exeges av 1 Kor. 14 och Luk. 6 framhåller som ett av Jesu viktigaste bud att prästens uppgift överlämnats till män och inte till kvinnor, att den som inte erkänner detta bud inte blir erkänd av Gud på domens dag och att detta är en frälsningsfråga.” D.D. å sin sida argumenterade för att ”predikstolsfrihet” gäller i Svenska kyrkan. (Hela citatet finns i inledningen till denna artikel.)

Domkapitlet konstaterade att D.D., liksom alla andra, genom bestämmelser i svensk grundlag och i Europeiska konventionen 4 november 1950 om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, var tillförsäkrad yttrandefrihet. Det sätter den yttersta gränsen för hans rätt att uttala sig, även om han har att förhålla sig till sitt ämbetsansvar, något som dock inte utvecklades vidare i domkapitlets diskussion.

Domkapitlet fäste emellertid vikt vid den tidpunkt och den situation som rådde då predikan hölls, fyra månader innan pastoratet skulle läggas samman med ett annat pastorat, där två kvinnor tjänstgjorde som präster; de tolkade därför detta som en uppmaning till församlingen att inte erkänna kvinnorna som präster.

Domkapitlet drog slutsatsen att det inte stod i överensstämmelse med Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära att en viss form av prästämbetet skulle vara frälsningsavgörande, och hänvisade till den oförändrade Augsburgska bekännelsen VIII, som avvisar påståendet ”att ett prästämbete i händerna på ogudaktiga är utan verkan och till ingen nytta”. Slutligen skrev man att ”detta sätt [att] använda predikstolen för att undergräva förtroendet för två kollegor och med en argumentation som avsåg att väcka oro för den egna frälsningen [...] var[a] ytterst omdömeslöst och i strid med Svenska kyrkans ordning.” Domkapitlet förklarade prästen obehörig att utöva prästämbetet (Göteborgs stift, Domkapitlet, 2014-09-19, 10/14. Dnr 42/14/76).

Detta beslut överklagades till Svenska kyrkans överklagandenämnd, som till en början fastslog att:

Predikan är en viktig del av gudstjänsten i Svenska kyrkan. I en predikan kan prästen med insikt, omdömesförmåga och varsamhet utifrån sin uppfattning i olika frågor framföra sådana tankar och åsikter vilka av andra skulle kunna uppfattas som kritik av Svenska kyrkan, hennes tro, bekännelse och lära. En prästs predikstolsfrihet är dock inte gränslös. En präst har att hålla sig inom de ramar som vigningslöftena har ställt upp.

Å ena sidan kunde det alltså finnas stöd för uppfattningen att D.D:s uttalanden rymdes inom vad som hör till predikstolens frihet och hans rätt att uttrycka sin uppfattning i olika frågor. Å andra sidan kunde det också anföras att predikan är en del av gudstjänsten, och att som en del av helheten ska den ge uttryck för Svenska kyrkans tro och lära, varför predikan inom gudstjänstens ram inte är rätt forum att föra en personligt präglad debatt.

Svenska kyrkans överklagandenämnd menade att även om D.D:s uppfattning i ämbetsfrågan var tillåten, var det ur ett pastoralt perspektiv tveksamt att uttala sig som D.D. hade gjort, eftersom han inom kort skulle få två kvinnliga präster som kollegor. Hans uttalanden hade varit ägnade att skapa oro inom församlingen; de präglades alltså inte av den omdömesgillhet som förväntas av en präst i Svenska kyrkan. Överklagandenämnden ansåg att D.D. genom ovanstående agerande hade brutit mot sina vigningslöften, och att han därför, såsom domkapitlet hade funnit, borde ges en påföljd enligt 31 kap. 12 § kyrkoordningen.

Därefter övergick Svenska kyrkans överklagandenämnd till att argumentera för vilken påföljd som var lämplig. Man menade att D.D:s uppfattning i ämbetsfrågan inte kunde ha varit obekant för domkapitlet, eftersom han verkat som präst i stiftet under lång tid. ”Det hade mot den bakgrunden kunnat övervägas att som en första åtgärd nitiera samtalskontakter för att utröna de närmare omständigheterna kring predikan och därefter utreda frågan om D.D:s utövande av vinningstjänsten i ett vidare perspektiv. I detta fall valde domkapitlet, såvitt framgår av handlingarna, att som en första åtgärd ta upp frågan om D.D:s obehörighet att utöva kyrkans vinningstjänst.”

Enligt Överklagandenämnden var en obehörighetsförklaring en alltför ingripande åtgärd. En skriftlig erinran var mot denna bakgrund en tillräcklig påföljd för D.D. På detta sätt upphävde Överklagandenämnden domkapitlets beslut. Tre ersättare i Överklagandenämnden avgav ett särskilt yttrande, i vilket de hävdade att det inte fanns någon grund alls för påföljd; ”predikstolens frihet” var av principiell betydelse (Svenska kyrkans överklagandenämnd. ÖN Beslut 1/2015, Dnr ÖN 2014/32).

Detta domkapitelsärende är unikt på så sätt att begreppet ”predikstolsfrihet” eller ”predikstolens frihet” användes i argumentationen av såväl den ifrågavarande prästen som Överklagandenämnden och ett antal ersättare i denna.

Ärende E.E.

Enligt en anmälan mot prästen E.E. hade denne i en predikan raljerat bland annat över kyrkohandboken, domkapitlet, stiftet, den hierarkiska ordningen i mässans procession med kontraktsprosten sist samt färgen på biskoparnas skjortor. Vid samma tillfälle hade E.E. sagt att det var Socialdemokraterna som sett till att även kvinnor fick bli präster. Också vid ett tidigare tillfälle hade E.E. varit föremål för biskopens och domkapitlets tillsyn, eftersom han burit dödskallesmycken, vilket ett flertal människor upplevt stötande i pastorala sammanhang. Sedan biskopen förbjöd E.E. att bära dödskallesmycken, övergick han till att bära en torso av en barbiédocka med ett krucifix instoppat, något som kollegor tog illa vid sig av och fann olämpligt.

Ett beslut från domkapitlet tog dels upp prästens användning av smycken, dels hans predikningar. Om det senare sadades bland annat:

Det finns flera samstämmiga uppgifter om vad E.E. ska ha sagt under kontraktsmässan i oktober 2017. (---) I utredningen har därutöver förekommit uppgifter om att detta inte var en engångsföreteelse men uppgifterna har inte kunnat kopplas till något eller några konkreta tillfällen. (---) Domkapitlet finner att E.E. genom att handla på sådant sätt [vad gäller smycken och predikan] brutit mot sina vigningslöften. Domkapitlet menar att E.E. ”sammantaget genom sitt beteende visat ett stort mått av bristande omdöme och ansvarstagande för sina handlingar.” Domkapitlet beslutar om en prövotid (3 år) som påföljd. (Uppsala stift, Domkapitel 2018-03-14, Dnr 333/009/17)

Ärende F.F.

Domkapitlet i Luleå beslutade 19 december 2020 att förklara F.F. obehörig att utöva kyrkans vigningstjänst. Orsaken var att prästen enligt en skrivelse från vissa konfirmandföräldrar bland annat hade sagt att homosexualitet kom in i världen med ondskan. Hon hade dessutom ifrågasatt evolutionsteorin. Domkapitlet menade att prästen enbart hade redogjort för *sin* åsikt på samkönade relationer och i hbtq-frågor och därigenom brutit i sin skyldighet att redogöra för *Svenska kyrkans* ställningstagande och beslut på området. Domkapitlet menade också att prästen genom att förneka evolutionsteorin underlätit att undervisa i Svenska kyrkans hållning; hon hade brutit i sin solidaritet med Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära (Luleå stift, domkapitlet 2019-12-12, Dnr. S 2019-0720).

Överklagandenämnden framhöll att det inom Svenska kyrkan inte finns någon för alla gällande hållning vare sig om samkönade relationer och hbtq-frågor eller om skapelsen och evolutionsteorin. Därför kunde F.F.:s uttalanden i frågorna inte anses strida mot Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. Därför kunde hon inte heller anses ha brutit i solidaritet mot dessa, eller ha brutit mot vigningslöftet att följa Svenska kyrkans ordning. Däremot noterade Svenska kyrkans överklagandenämnd att F.F. varit oförberedd på att svara på konfirmanders frågor om hbtq-frågor, vilket beskrevs som en brist i hennes förberedelser och alltså som en pedagogisk brist. Svenska kyrkans överklagandenämnd upphävde därför domkapitlets beslut att förklara prästen obehörig att utöva kyrkans vigningstjänst (Svenska kyrkans överklagandenämnd, ÖN Beslut 12/2020, Dnr ÖN 2020/03).

Ärende G.G.: ett ärende i allmän domstol

Ett ärende som fått stor publicitet är det om pingstpastorn G.G. Ärendet togs upp i allmän domstol och är därför relevant i denna artikel, trots att det rör en predikan som hölls i en pingstkyrka av en pingstpastor och alltså inte blev något domkapitelsärende. Det finns inte något känt fall, då en svenskkyrklig prästs predikan lett till ett domstolsärende, vilket gör detta ärende principiellt viktigt.

Den 20 juli 2003 höll pingstpastorn G.G. i sin församling en predikan om homosexualitet kallad ”Är homosexualitet en medfödd drift eller onda maktens spel med människor?”. Predikanten var starkt kritisk mot homosexualitet, som han bland annat kallade en ”abnormalitet”. Denna predikan kom att uppmärksammas i massmedia (Högsta domstolen, 2005, Mål nr B 1050-05).

Den 29 juni 2004 dömde Kalmar tingsrätt G.G. till en månads fängelse för hets mot folkgrupp. Domen överklagades av såväl åklagare som G.G. till hovrätten. Dom föll i Göta hovrätt den 11 februari 2005, varvid G.G. frikändes helt.

Riksåklagaren överklagade domen till Högsta domstolen, som gick på hovrättens linje och den 29 november 2005 helt frikände G.G. I domen fastslog Högsta domstolen att vissa av G.G.:s uttalanden måste bedömas utgöra kränkande omdömen om gruppen homosexuella, och att uttalandena överskrider gränsen för saklig och vederhäftig diskussion. Man påpekar vidare att regeringsformens bestämmelser om religionsfrihet och yttrandefrihet² inte lägger hinder i vägen för att döma G.G. för hets mot folkgrupp.

Därefter redovisar domstolen emellertid ett antal domar från Europadomstolen, där Europakonventionens artikel 9 om religionsfrihet och artikel 10 om yttrandefrihet tillämpats. G.G. friades, då Högsta domstolen ansåg det ”sannolikt att Europadomstolen vid en prövning skulle finna att det skulle utgöra en kränkning av Europakonventionen att döma G.G. för uttalandena i hans predikan” (Högsta domstolen, 2005, Mål nr B 1050–05).

RESULTAT OCH DISKUSSION

Syftet med den här artikeln är att redogöra för om föreställningen om ”predikstolens frihet” har stöd i *Kyrkoordning för Svenska kyrkan* och andra rättskällor till den svenskkyrkliga kyrkorätten, om en präst blir föremål för ett tillsynsärende (no: tilsynsspørsmål) på grund av vad han eller hon har sagt i en predikan, skrivit på en hemsida eller undervisat om. Den vill vidare undersöka vilka andra faktorer som kan ha betydelse för domkapitelsärendets utgång.

Trots att begreppet ”predikstolens frihet” kan antas vara väl känt för många präster i Svenska kyrkan, finns det bara ett fåtal belägg för att det har använts. Det äldsta belägget är en riksdagsmotion från 1990. Det förefaller som att begreppet framför allt används muntligt. I skrift används det sällan, eftersom en predikan sällan ger upphov till ett tillsynsärende. Följaktligen finns det bara ett litet antal tillsynsärenden att undersöka. Denna undersökning tar upp sex ärenden som rör präster i Svenska kyrkan. Fem av dessa blev ärenden i domkapitel. Fyra rörde predikningar, ett rörde konfirmationsundervisning, och ett handlade om vad en präst skrivit på en hemsida. Vad en präst säger i konfirmationsundervisning respektive skriver på en hemsida ger alltså upphov till liknande frågor som en predikan inom spänningsfältet mellan, å ena sidan, prästens trohet till Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära och, å andra sidan, hans/hennes predikstolsfrihet (ett teologiskt begrepp) och/eller yttrandefrihet (ett juridiskt begrepp). Ärendet med en pastor i ett annat samfund, vars predikan blev ett ärende i Högsta domstolen, beskrivs i den här artikeln eftersom det är prejudicerande.

Pingstpastorn G.G. blev åtalad i allmän domstol på grund av en predikan han hållit. Han friades emellertid senare av Högsta domstolen, bland annat på grund av att parallellfall i Europadomstolen lett till friande domar efter att Europakonventionens artikel 9 om religionsfrihet och artikel 10 om yttrandefrihet tillämpats. Ärendet G.G. kan komma att innebära ett ökat stöd för ”predikstolens frihet” även inom Svenska kyrkan. I Luleå domkapitels beslut konstateras, att tryckfrihet och yttrandefrihet å ena sidan och kyrkoordningens regler liksom

---

² Yttrandefrihet definieras på detta sätt i FN:s Allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, artikel 19: ”Var och en har rätt till åsiktsfrihet och yttrandefrihet. Denna rätt innefattar frihet att utan ingripande hysa åsikter samt söka, ta emot och sprida information och idéer med hjälp av alla uttrycksmedel och oberoende av gränser.” (Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna, u.å.) Definitionen skulle kunna diskuteras ytterligare, men det finns inte utrymme för det i denna artikel.

vigningslöftena å andra sidan ”gäller parallellt och samverkar, utan att bli motstridiga eller stå i konflikt med varandra” (Luleå stift. Domkapitlet, 2019-12-12. Dnr. S 2019-0720). Det är en formulering som inte ger tydligt svar på om det finns ett ökat stöd för ”predikstolens frihet”. Denna frågeställning kan därför vara en uppgift för framtida forskning.

Det är inte något märkligt med att människor reagerar på predikningar; deras syfte är ju att på olika sätt beröra människor. I många fall blir församlingsborna positivt berörda. I andra fall kan vissa åhörare bli upprörda och på olika sätt rikta vrede mot predikanten. Trots detta finns det, såvitt känt, enbart ett fåtal fall där präster blivit föremål för tillsynsärenden till följd av predikningar. En orsak till det kan vara att ett mycket litet antal predikningar ger upphov till starkt missnöje – en annan att det i många församlingar finns fungerande metoder för att hantera missnöje med predikningar. Kritiska kommentarer om predikan som riktas direkt till den enskilde prästen eller kyrkoherden kan ge prästen tillfälle att nyansera det sagda. Biskopsbrevet *Kallad till diakon och präst i Svenska kyrkan* nämner fortsatta studier och den andliga mognad som uppkommer när teoretisk kunskap integreras med personligheten som förutsättningar för att prästen skall kunna stå fast i kyrkans tro (Svenska kyrkan, Biskopsmötet, 2014, s. 45). Samtal om predikan mellan en församlingsbo och en präst, då församlingsbon får tillfälle att ställa frågor och uttrycka sina egna synpunkter och prästen får tillfälle att nyansera och förklara det som sagts i predikan, kan vara just ett sådant tillfälle då teoretisk kunskap integreras i personligheten, och bör därför tas vara på. Dialogen ger då en möjlighet till fördjupning både för församlingsbon och prästen. I en församling där det finns möjligheter till dialog om predikans innehåll är sannolikt risken mindre att frågor om predikans innehåll leder till att det blir ett domkapitelsärende.

När biskopen får kännedom om att det föreligger missnöje med en prästs sätt att predika, kan spänningen ibland lösas genom samtal mellan prästen och biskopen. Ärendet rörande prästen B.B. är ett exempel på hur ett sådant samtal mellan präst och biskop ledde till att ärendet kunde avskrivas.

Flera av ovanstående domkapitelsärenden visar, att när ett tillsynsärende om en predikan avgörs, är det inte enbart själva predikan som är avgörande för hur domkapitlet beslutar. Flera missförhållanden kan leda fram till domkapitlets beslut: återkommande avvikelser från kyrkohandboken och samarbetsproblem (A.A.), förargelseväckande smycken (E.E.) och vägran att svara på frågor från domkapitlet eller att inställa sig (C.C.). Tillsammans med missnöje med predikningar har detta lett till beslut om prøvotid. I 1 kap., 1 §, KO anges att Svenska kyrkans lära gestaltas i gudstjänst *och liv*. Lärans utläggning i predikan är alltså inte den enda faktor som domkapitlet har att ta hänsyn till i ett tillsynsärende om en prästs predikan; hur läran gestaltas i gudstjänst och liv är också relevant.

Två domkapitelsärenden som enbart gällde missnöje med predikan (D.D.) respektive konfirmandundervisning (F.F.) ledde först till domkapitelsbeslut om skiljande från ämbetet, men senare till beslut från Svenska kyrkans överklagandenämnd om skriftlig erinran respektive fullständigt friande. Två präster, som alltså enbart blivit anmälda på grund av innehållet i en predikan respektive konfirmandundervisning, fick av respektive domkapitel strängare påföljder än präster som av flera orsaker blivit föremål för domkapitelsärenden. I båda dessa fall upphävde Svenska kyrkans överklagandenämnd domkapitlens beslut.

Varför gjorde dessa domkapitel så annorlunda bedömningar än Svenska kyrkans överklagandenämnd, efter att respektive domkapitels beslut överklagats? Båda ärendena rör predikan respektive undervisning om frågor, som under de senaste årtiondena varit föremål för intensiv debatt inom Svenska kyrkan, och om vilka det finns skilda uppfattningar – och ibland har samtalsklimatet varit hårt. Bestämmelserna om Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära i 1 kap., 1 §, KO, ger dock, som tidigare nämnts, inte några detaljerade anvisningar om enskilda

frågor i Svenska kyrkans lära. De lämnar utrymme för olika uppfattningar i vissa lärofrågor, vilket förklarar att Överklagandenämnden i dessa fall upphävde domkapitlets beslut.

Vad är då syftet med påföljderna? Gustaf Almkvist skiljer i sin ovan citerade artikel mellan allmänprevention, negativ individualprevention och positiv individualprevention. De två ärenden då beslutet blev en påföljd i form av obehörighet (D.D. och F.F.) måste betecknas som negativ individualprevention. Tillsynsärenden som behandlats med ett samtal mellan biskop och präst (B.B.) eller då påföljden blivit prøvotid (A.A., C.C. och E.E.) kan betecknas som positiv individualprevention. Samtliga ärenden är emellertid också en form av allmänprevention, eftersom den publicitet tillsynsärendena får medvetandegör andra präster om vad som förväntas av en präst.

Den historiska tillbakablicken har visat att det från reformationen och framåt vanligtvis har funnits ett större intresse av att uppmuntra och lära prästerna att predika bättre än att straffa dem som predikat på ett olämpligt sätt.

I Augsburgska bekännelsens apologi förs en diskussion om predikans kvalitet, varvid teman som bör tas upp i predikan räknas upp (Helander, 1944, s. 233). Vid Västerås möte 1527 var en viktig fråga att Guds ord skulle predikas ”rent”, vilket ledde till att Nya testamentet och flera katekeser utgavs på svenska (Andrén, 1999, s. 46–49, 251–253). I den svenska kyrkoordningen från 1571 återfinns inga bestämmelser om kyrkotukt på grund av prästers predikan. Denna kyrkoordning är i stället närmast en bekännelseskraft, kyrkohandbok och lärobok i praktisk teologi (Randgard 1999, s. 48). I 1686 års Kyrkolag och -ordning ges prästerna goda råd om hur de skall förbereda sig för predikan, vad de skall predika om, till vilka de skall rikta sig och vilka misstag de skall undvika. I den sistnämnda lagen nämns i och för sig att en präst som ofta påkommes med ”otidighet” eller ”otjänlighet” från predikstolen skall kunna avsättas, men betydligt mer utrymme ägnas åt att beskriva positiva förebilder. I den svenska kyrkohistorien har frågan om predikan ända sedan reformationen mera varit en fråga om homiletik och utbildning än om kyrkotukt och tillsynsärenden.

Frågan som denna artikel skulle besvara var om ”predikstolens frihet” har stöd i Kyrkoordning för Svenska kyrkan och andra rättskällor till den svenskkyrkliga kyrkorätten. Vi kan slå fast att uttrycket ”predikstolens frihet” inte nämns i KO. Kyrkoordningens regler om befogenhetsprövning innebär dock, att ett pastorat eller en församling inte får vidta disciplinära åtgärder mot en präst på grund av vad han eller hon sagt i en predikan. Det är biskop och domkapitel som utövar tillsyn över prästens predikan. Om en predikan leder till ett tillsynsärende, är det helhetsbilden av hur prästen fungerar i sin tjänst som har betydelse för om någon påföljd (no: straff) utdöms. I de fall då domkapitel beslutat om påföljd enbart utifrån vad prästen sagt i predikan respektive undervisning, har Svenska kyrkans överklagandenämnd mildrat påföljden respektive upphävt domkapitlets beslut om påföljd. Uttrycket ”predikstolens frihet” nämns flera gånger i dokumentationen från ett av domkapitelsärendena.

Svaret på frågan är alltså att idén om ”predikstolens frihet” har stöd i svenskkyrklig kyrkorättslig praxis, trots att begreppet inte nämns i Kyrkoordningen. Det finns gränser för vad en präst får säga i en predikan. Påföljder är vanligare, när en präst vid upprepade tillfällen predikat på ett stötande sätt, men de förekommer knappast alls om prästen vid ett enskilt tillfälle predikat opassande.

REFERENSER

- Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna*. https://sv.wikipedia.org/wiki/Allm%C3%A4n_f%C3%B6rklaring_om_de_m%C3%A4nskliga_r%C3%A4ttigheterna
- Almkvist, G. Det kyrkorättsliga disciplinansvaret. I L. Nordenstorm (Red.), *Med god ordning och efter Guds vilja, En antologi om kyrkorätt*, (s. 185–214). Artos.
- Andrén, Å. (1999). *Sveriges kyrkohistoria 3 Reformationstid*. Verbum i samarbete med Svenska kyrkans forskningsråd.
- Biskopsmötet, Svenska kyrkan. (2014). *Kallad till diakon och präst i Svenska kyrkan*. Biskopsmötet, Svenska kyrkan.
- Edqvist, G., Lundqvist Norling, M., Tronêt, A. & Wikström, M. (2022). *Kyrkoordning för Svenska kyrkan 2022 med kommentarer och angränsande lagstiftning*. Verbum.
- Göteborgs stift, Domkapitlet, 2014-09-19, 10/14. Dnr 42/14/76.
- Hansson, P. (2012). The Clerical Ethos: The Church of Sweden Authorities and Clerical Ethical Standards. I Kati Niemelä (Red.), *Church Word and Management in Change* (s. 76-100). Church Research Institute.
- Hansson, P. (2022) *Befogenhetsprövningar i Svenska kyrkan: Ett spel för galleriet?* Uppsala universitet. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1542518/FULLTEXT01.pdf>
- Helander, D. (Red.) (1944). *Svenska kyrkans bekännelseskriterier*. Svenska kyrkans diakonistyrelses bokförlag.
- Hildebrand, E. (1896). *Svenska statsförfattningens historiska utveckling från äldsta tid till våra dagar*. Nordstedts. https://digital.ub.umu.se/relations/464398?fbclid=IwAR3FYKcXJtba0gg_z0CfAZyFjX-edU9G2GqWJbx4P2WepEiOvyQfYB0c03ww
- Högsta domstolen. (2005). Mål nr B 1050-05. <https://www.domstol.se/globalassets/filer/domstol/hogstodomstolen/avgoranden/2005/b-1050-05.pdf>
- Kirkehistorisk arkiv ved Norsk Lærakerademi. (u.å.)- *Kirkens Grunn. En bekjennelse og en erklæring*. http://www.fagsider.org/kirkehistorie/dokument/1942_kirkens_grunn.htm
- Klefbeck, M. (2011) *Rätt ordning på liv och lära? En undersökning av stiftens tillsynsansvar inom Svenska kyrkan utifrån domkapitlens disciplinåtgärder mot präster och diakoner år 2006–2009. Rapport 2011:50*. Uppsala universitet. www.diva-portal.org/smash/get/diva2:433259/FULLTEXT01.pdf
- Markus Långin kotisivu. (1686). *Kyrkio-Lag och Ordning*. <http://www.mlang.name/arkisto/kyrkio-lag-1686.html>.
- Larsson, B., & Læstadius, L. L. (1999). *Lars Levi Læstadius: hans liv och verksamhet och den læstadianska väckelsen*. Artos.
- Lindgård, S. (1999). *Ambetsbrott av präst: En kyrkorättslig studie från medeltid till nutid*. Arcus.
- Linköpings stift, Domkapitlet. 2007-09-18, Dnr D 2006-0240-222.
- Luleå stift, Domkapitlet, 2019-12-12. Dnr. S 2019–0720.
- Manfredh, T. (2008. 15. Augusti). *Predikan om homosexualitet upp i domkapitlet*. Dagen. <https://www.dagen.se/nyheter/2007/08/15/predikan-om-homosexualitet-upp-i-domkapitlet/>
- Montgomery, I. (2002). *Sveriges kyrkohistoria 4. Enbetskyrkans tid*. Verbum i samarbete med Svenska kyrkans forskningsråd.
- Motion 1989/90:K606 av Olof Johansson m.fl. *Kyrka-stat*. Sveriges riksdag. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/motion/kyrka-stat_GD02K606
- Palmblad, C. (1998). *Mässa på svenska. Den reformatoriska mässan i Sverige mot den senmedeltida bakgrunden*. Arcus.
- Randgard, T. (2019). Svensk kyrkorätt – en historisk och tematisk genomgång. I L. Nordenstorm (Red.), *Med god ordning och efter Guds vilja, En antologi om kyrkorätt*, (s. 34–66). Artos.
- Skara stift, Biskopen. 2007-08-21, Dnr BD2007-0064-9.
- Starrin, B. (2009) Om distinktionen kvalitativ – kvantitativ i social forskning. I B. Starrin & P. Svensson (Red.), *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. (Utg 1:19., s. 11–40). Studentlitteratur.

- Svenska kyrkan (1988). *Den svenska kyrkohandboken, Del II, Vignings-, Sändnings-, Mottagnings- och Invigningshandlingar*. Verbum.
- Svenska kyrkan. (2022). *Matrikel 2022*. Verbum.
- Svenska kyrkan. (2023, 31 mars). *Kyrkoordning för Svenska kyrkan*. [Lydelse 1 januari 2023; förkortas i artikeln: KO] https://www.svenskakyrkan.se/filer/1374643/KO_1%20jan%202023.pdf?id=2518231
- Svenska kyrkan, Biskopsmötet. *Kallad till diakon och präst i Svenska kyrkan*. Svenska kyrkan.
- Svenska kyrkans centralstyrelse. CsSkr 1992:4. [Svenska kyrkans centralstyrelsens skrivelse till kyrkomötet.]
- Svenska kyrkans centralstyrelse. CsSkr 1999:3, del 2. [Svenska kyrkans centralstyrelsens skrivelse till kyrkomötet.]
- Svenska kyrkans överklagandenämnd. ÖN Beslut 1/2015, Dnr ÖN 2014/32. <https://www.svenskakyrkan.se/filer/1374643/Beslut%202015-01.pdf?id=2082703>
- Svenska kyrkans överklagandenämnd. (2020). ÖN Beslut 12/2020, Dnr ÖN 2020/03. <https://kyrkligdokumentation.nu/wp-content/uploads/2020/05/Beslut-12-2020-overklagandenamnden-18-maj.pdf>
- Uppsala stift. Domkapitel, 2018-03-14, Dnr 333/009/17.
- Västerås stift. Domkapitlet, 2011-06-21, Dnr 2011-29-19.

Leif Nordenstorm (f. 1960), Teol. Dr., Fil. Kand, Doctor of Ministry, är direktor för det teologiska fortbildningsinstitutet Stiftelsen Fjellstedtska skolan. Han har publicerat artiklar i religionshistoria, kyrkorätt och kyrkovetenskap.